

ЗАПРОШУЄМО ДО ДИСКУСІЇ

УДК 37.032.5

Алла ГРУШЕВА

НОВІ ПРІОРИТЕТИ ДІЯЛЬНОСТІ ЕКОНОМІСТІВ І МОДЕЛЮВАННЯ ЇХНІХ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ У СИСТЕМІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

Висвітлено нові пріоритети діяльності сучасних економістів та розроблена відповідно до них модель управлінської компетентності. Представлено її компонентний склад – інтегрований зміст когнітивної й функціональної складової, обґрунтовано особистісні якості економіста, які розглядаються як підґрунтя для розвитку його професіоналізму. Ефективність моделі управлінської компетентності підтверджено результатами експерименту. Зроблено висновок, що процес моделювання компетентностей економістів має здійснюватись згідно до вимог регіонального ринку праці.

JEL: A 20, I 23

Постановка проблеми. Нові соціально-економічні умови ринкової економіки визначають і нові пріоритети діяльності фахівців економічної галузі, що зумовлює постійне зростання вимог роботодавців до рівня їх професіоналізму. Щоб бути конкурентоздатним на ринку праці, сьогодні вже недостатньо володіти тільки солідним теоретичним багажем економічних знань. Від економіста вимагаються знання законів розвитку суспільства, вміння аналізувати статистичні дані й правильно інтерпретувати їх, не просто мислити логічно, а екстраполювати – поширювати висновки із даних, одержаних сьогодні, на майбутній розвиток ситуації з урахуванням впливу різних постійних і змінних чинників. Невід’ємною складовою професійної діяльності економістів є спеціальні комп’ютерні програми, робота з якими потребує не просто комп’ютерної грамотності, а сформованості інформатичної та інформаційної компетенцій. Результати аналізу сайтів рекрутингових компаній свідчать про те, що від претендента на вакансію економіста вимагається латеральне мислення, яке дає змогу “вписувати конкретні події економічного життя в більш широкий суспільний контекст і давати їм правильну оцінку” [6, с. 489], що потребує багатой загальної культури, сформованої гуманітарними дисциплінами (філософія, політологія, соціологія) в процесі підготовки в системі університетської освіти. Від економіста вимагаються знання правових основ, оскільки йому доводиться діяти в умовах реального господарського життя, яке підпорядковане жорстким правовим нормам та юридичним законам. Компетентність економіста сьогодні визначається знанням іноземної мови (найчастіше англійської), сформованістю міжкультурної компетенції [3]. Грамотний економіст має працювати зі спеціальною літературою (наприклад, введення міжнародних бухгалтерських стандартів), яка здебільшого випускається на англійській мові. Не можна не зважити й на те, що економісту доводиться керувати певним структурними підрозділом в організації, що вимагає від нього управлінської компетентності і, навіть, якщо він працює в невеличкій бізнес-структурі, то має бути високоорганізованим, вміти планувати свій час, розподіляти навантаження.

© Алла Грушева, 2014.

Таким чином, нові пріоритети діяльності економіста визначаються розвитком ринкових відносин в Україні та вимогами до нього роботодавців. Виявлена суперечність між цими вимогами і реальним рівнем професійної підготовки сучасного випускника економічного університету актуалізувала необхідність дослідження заявленої проблеми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання підготовки фахівців в економічних вищих навчальних закладах висвітлені у працях вітчизняних і зарубіжних учених О. Аксьонової, Н. Давиденко, С. Дубова, Г. Дутки, О. Кузнєцової, Е. Лисс, В. Локшина, Л. Парашенко, С. Тарасової. Вивчення та аналіз наукового доробку з професійної підготовки бакалаврів і магістрів економічних спеціальностей в Україні за останнє десятиліття показав, що праць, присвячених пошуку вирішення цієї проблеми в Україні, досить багато. Проте науковий інтерес для нас становили дисертації та монографії, в яких висвітлюються проблеми формування й розвитку професійної компетентності в майбутніх економістів у сучасних умовах. Це праці Н. Баловсяк, Є. Іванченко, О. Зеліковської, Н. Житник, М. Прадівлянного, Н. Уйсімбаєвої, Г. Чаплицької та інших. Науковці досліджували проблеми формування творчого ставлення до професійних знань студентів економічних спеціальностей, інформаційної компетентності майбутнього економіста у процесі професійної підготовки, їх професійної мобільності та професійної компетентності тощо. Водночас слід зазначити, що в цих працях висвітлюється методика формування і розвитку окремих особистісних і професійних якостей економістів у системі вищої освіти, але ще не досліджена проблема приведення у відповідність якостей економістів до нових напрямів діяльності, які мають стійку тенденцію до постійних змін.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є моделювання якостей майбутніх економістів у системі університетської освіти, які б відповідали новим пріоритетам їхньої діяльності.

Вклад основного матеріалу дослідження. Сучасна концепція розвитку виробництва полягає в тому, що максимальна продуктивність, якість і конкурентоздатність можуть бути досягнуті тільки за умови участі кожного співробітника в удосконаленні виробничого процесу насамперед на своєму робочому місці і на підприємстві загалом. Це концептуальне положення стосується економістів – фахівців, діяльність яких спрямована на підвищення ефективності і рентабельності виробництва, якості продукції, яка виробляється на ньому, і випуску нових видів, досягнення нових результатів при оптимальному використанні матеріальних, фінансових і трудових ресурсів. Отже, економісти – це фахівці з ефективної економічної діяльності, а спеціальність економіста межує з професіями бухгалтера, маркетолога, фінансиста, менеджера.

Розширення і поглиблення знань майбутніх економістів відповідно до нових пріоритетів діяльності, на нашу думку, може здійснюватись шляхом введення навчальних дисциплін з інформатики, менеджменту, права, соціальної політики, економічної психології тощо за вибором вищого навчального закладу та за вибором студентів. Оскільки одним із пріоритетних напрямів діяльності економістів є управлінська діяльність, то у визначенні змісту *когнітивного компоненту* управлінської компетентності бакалаврів економічних спеціальностей вважаємо доцільним орієнтуватись, насамперед, на державні стандарти вищої професійної освіти, освітньо-кваліфікаційні характеристики (ОКХ), освітньо-професійні програми (ОПП), що слугують нормативними документами в професійній підготовці бакалаврів економічних

спеціальностей (галузь знань 0305 “Економіка і підприємництво”). Розширення і поглиблення знань майбутніх економістів може здійснюватись шляхом введення навчальних дисциплін з менеджменту за вибором вищого навчального закладу та за вибором студентів. Їх розробка має враховувати вимоги роботодавця та специфіку економіки регіону.

Таким чином, на основі вивчення нормативних документів та загальних положень теорії менеджменту ми розробили зміст когнітивного компонента управлінської компетентності бакалаврів економічних спеціальностей з урахуванням вимог ринку праці та інтересів майбутніх фахівців економічних спеціальностей. Він має дві складові: базові професійні знання економістів та професійні знання менеджерів, що відображено на рис. 1.

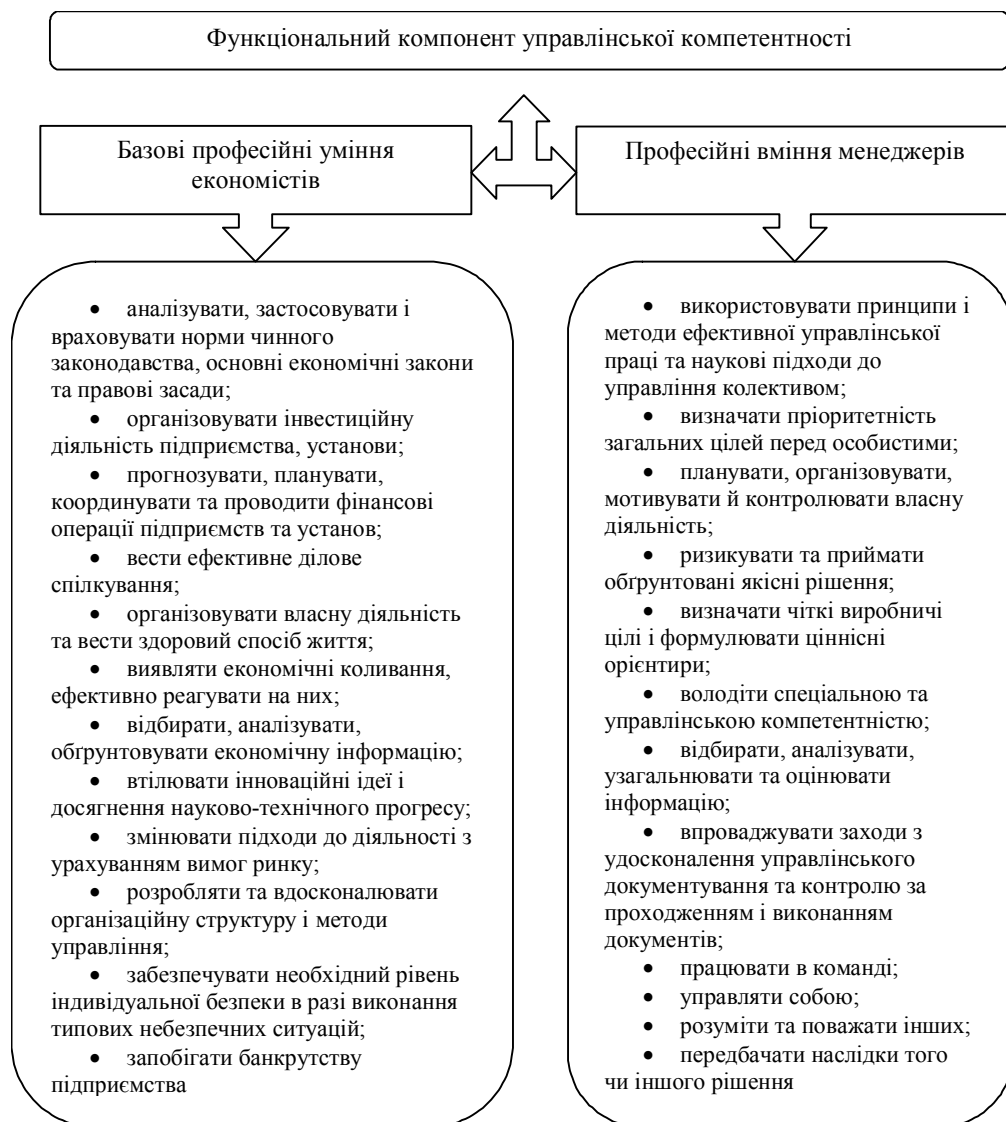

Рис. 1. Зміст когнітивного компоненту управлінської компетентності бакалаврів економічних спеціальностей

Оскільки за мету ми маємо формування управлінської компетентності у бакалаврів економічних спеціальностей, а не підготовку менеджерів, то необхідно визначити професійні вміння менеджерів, які мають бути органічно інтегровані в професійну компетентність майбутніх економістів. За результатами вивчення наукових джерел ми виокремили низку професійних умінь менеджерів та, реалізуючи принцип міжпредметної координації (цілеспрямоване посилення зв'язків конкретної дисципліни з іншими, в тому числі “віддаленими” від неї) [4], відкоригували їх з базовими професійними вміннями економістів.

Поелементний аналіз базових професійних умінь економістів і професійних умінь менеджерів показує, що окремі з них корелюють між собою. Таким чином було

синтезовано дуальну структуру змісту функціонального компонента управлінської компетентності бакалаврів економічних спеціальностей (рис. 2).

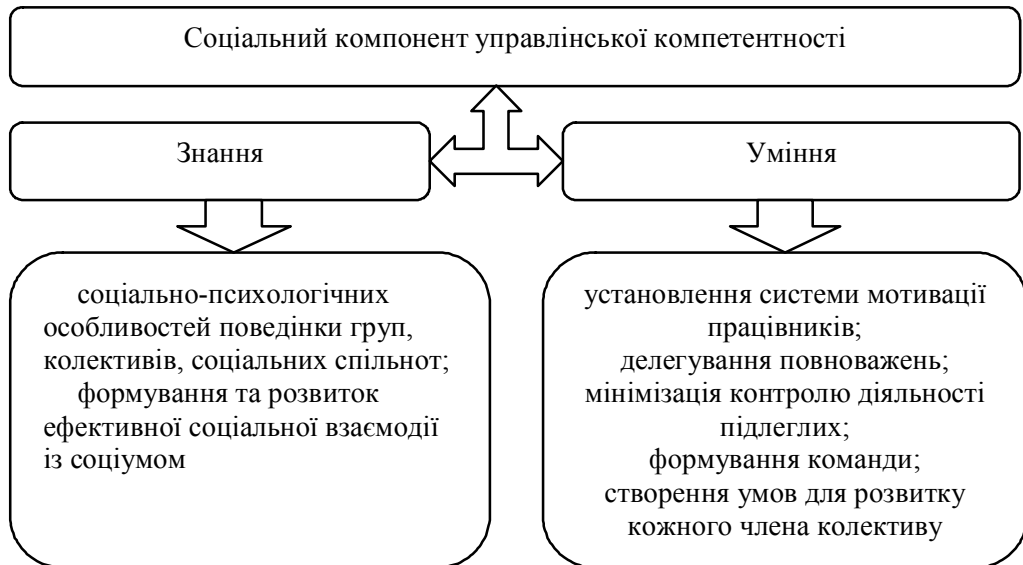

Рис. 2. Зміст функціонального компоненту управлінської компетентності бакалаврів економічних спеціальностей

Функціональний компонент базується на загальній структурі діяльності людини, потребах і мотивації, що зумовлюють мету діяльності; дії, операції її досягнення; пізнавальні процеси; знання, вміння, навички реалізації управлінських функцій; виконання видів управлінської діяльності, операцій, дій у майбутньому. Його сформованість є підґрунтям для реалізації управлінської компетентності через стиль управління підприємством в економічній сфері. Він охоплює способи управлінських дій, операцій (засоби, форми, методи, прийоми, технології управлінського впливу, сформовані на рівні умінь або навичок), форму особистісної поведінки у процесі

взаємодії з суб'єктами управління і підлеглими, професійні цінності та етику управлінської суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Теоретичний аналіз наукової літератури [1, 2, 7, 8] дав змогу синтезувати зміст соціального компонента управлінської компетентності бакалаврів економічних спеціальностей (рис. 3).

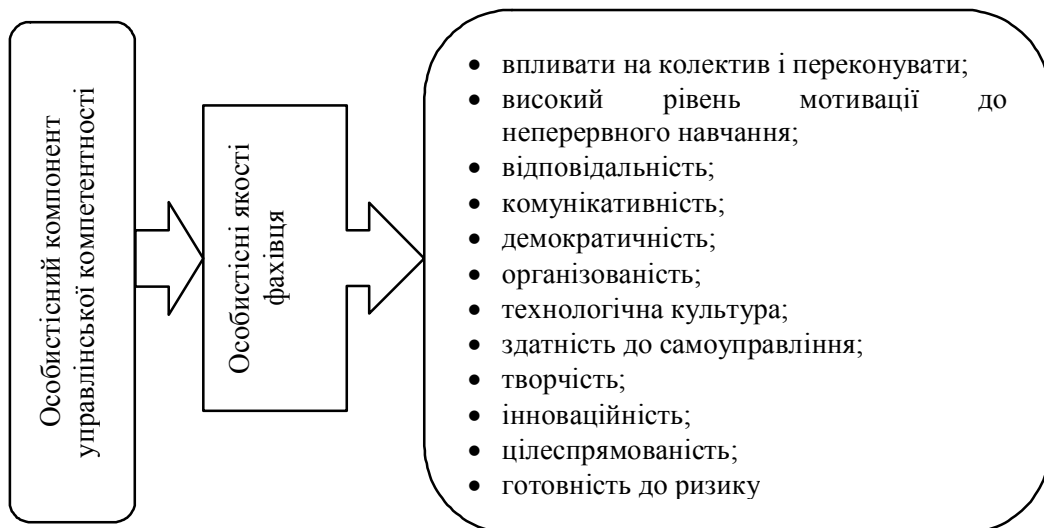

Рис. 3. Зміст соціального компонента управлінської компетентності бакалаврів економічних спеціальностей

Він ґрунтується на особистісній та професійній взаємодії людини з її соціальним середовищем і тому є важливим для моделі управлінської компетентності бакалаврів економічних спеціальностей. Його сформованість забезпечує фахівцю готовність працювати за нормативними правилами та нормами соціальної взаємодії (“людина – людина”, “людина – соціум”, “людина – група”, “людина – колектив”). *Соціальний компонент* управлінської компетентності базується на загальній структурі професійної діяльності та орієнтований на оптимізацію людського ресурсу в організації (установі, на виробництві) – установлення системи мотивації працівників для формування мотиваційного клімату, делегування повноважень (раціональне використання принципу “централізації-децентралізації” в колективі), мінімізація контролю діяльності підлеглих, формування команди; створення умов для розвитку кожного члена колективу, взаємодії в колективі на суб'єкт-суб'єктній основі, формування цінностей та реалізації найвищих моральних принципів тощо. Зміст соціального компонента управлінської компетентності бакалавра економічного профілю спирається на знання про соціально-психологічні особливості поведінки груп, колективів, соціальних спільнот, що здійснюють спільну (економічну, управлінську) діяльність, спрямовану на досягнення тієї чи іншої мети; формування та розвиток ефективної соціальної взаємодії із соціумом.

Досліджуючи психологію управління ринковими структурами, І. Ладанов акцентує увагу на існування в наш час двох видів ринків – ринку товарів і ринку особистостей. Останній він вважає феноменом нашого часу, оскільки саме на цьому ринку відбувається “купівля-продаж” особистостей, під час якої враховуються два чинники

– кваліфікація та особистісні якості індивіда. Отже, для досягнення успіху сучасному фахівцю необхідно мати не тільки високу кваліфікацію, а й певні переваги над іншими [5]. Для менеджера і підприємця це “щось” означає комплекс умінь та особистісних якостей, який ми узагальнили в *особистісний компонент* управлінської компетентності (рис. 4).

Рис. 4. Зміст особистісного компонента управлінської компетентності бакалаврів економічних спеціальностей

Очевидним є те, що окрім забезпечення знань теорії, сформованості вмій виконання певних операцій (дій) за фахом, функціональних обов'язків, надзвичайно важливим є у процесі формування управлінської компетентності бакалаврів економічних спеціальностей (економістів, бухгалтерів, аудиторів, податківців) виявлення та розвиток особистих професійно-управлінських якостей керівника нового типу, здатного управляти виробництвом, організацією, установою, людьми з опорою на знання як базових дисциплін, так і дисциплін гуманітарного циклу (менеджменту, психології управління, соціології). Зазначимо, що сформованість особистісних якостей фахівця, мотивації діяльності, ціннісних орієнтацій посідає важливе місце в усіх моделях підготовки менеджерів (німецькій, американській, японській).

Розроблену модель управлінської компетентності впроваджено нами в процес професійної підготовки бакалаврів економічних спеціальностей у вищих навчальних закладах та експериментально перевірено її ефективність. Одержані результати формуального експерименту засвідчили, що реалізація інтегрованого змісту когнітивного та функціонального компонентів, які вимірювалися за відповідними критеріями, значно перевищують критичне значення критерію 9,49, для соціального критерію емпіричне значення $F = 3,415213$ не досягло критичного значення (між КГ та ЕГ). Це можна пояснити тим, що соціально-значущі якості, система цінностей, загальнокультурний рівень у студентів КГ і ЕГ були на належному рівні вже на початку експерименту.

Вірогідність результатів експерименту перевірено за допомогою χ^2 -критерію.

Здобуті результати засвідчили, що вибірки КГ та ЕГ на початку формувального експерименту не мали суттєвих відмінностей і належали до однієї генеральної сукупності. Показники сформованості управлінської компетентності в студентів КГ та ЕГ наприкінці експерименту суттєво різнились, спостерігалась позитивна динаміка.

Висновок. Процес моделювання інших компетентностей економістів – інформаційної, міжкультурної, інформативної, соціальної та інших мають досліджуватися і розроблятися відповідно до вимог регіонального ринку праці. Їх формування і розвиток можуть відбуватися як у процесі підготовки в системі вищої освіти, так і безпосередньо на виробництві або в системі безперервної освіти, що цілком відповідає сучасному принципу навчання упродовж всього життя.

Література

1. Аксьонова О. В. *Методика викладання економічних дисциплін : навч. посіб. / Ольга Валентинівна Аксьонова.* – К. : КНЕУ, 2006. – 708 с.
2. Балягіна І. А. *Методика викладання економіки : навч.-метод. посіб. для самоств. вивч. дисц. / І. А. Балягіна, М. А. Богород, Г. О. Ковальчук.* – К. : КНЕУ, 2006. – 341 с.; Єльнікова Г. *Управлінська компетентність / Галина Єльнікова.* – К. : Ред. загальнопед. газ., 2005. – 128 с.
3. Зеліковська О. О. *Формування міжкультурної компетенції студентів вищих економічних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Зеліковська Олена Олександрівна.* – Чернігів, 2010. – 195 с.
4. Колесникова Т. Г. *Межпредметная координация как основа оптимизации содержания обучения / Т. Г. Колесникова / Образование и наука в третьем тысячелетии : сб. науч. трудов. – Вып. 4. / Под ред. В. И. Степанова.* – Барнаул: Алт. гос. ун-т, 2002. – С. 136–138.
5. Ладанов І. Д. *Психология управления рыночными структурами : преобразующее лидерство / Иван Дмитриевич Ладанов.* – М. : УЦ "Перспектива", 1997. – 288 с.
6. Лушина Т. Э. *Специфика работы и основные требования к должности экономиста / Т. Э. Лушина / Сб. науч. трудов XII Междунар. науч.-практ. конф. студ., аспирантов и молодых ученых (г. Томск, 3–6 апреля 2013 г.) / Нац. исследов. Томский политех. ун-т. – Томск : ТПУ, 2013. – С. 488–489.*
7. Мусієнко-Репська В. І. *Підготовка студентів до педагогічного самоменеджменту в професійній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Мусієнко-Репська Валентина Іванівна.* – Одеса, 2000. – 232 с.
8. Прадівляний М. Г. *Формування професійно спрямованої іншомовної компетентності фахівців технічних та економічних спеціальностей засобами сучасних інформаційних технологій : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Прадівляний Микола Григорович Прадівляний.* – Вінниця, 2006. – 274 с.

References

1. Aksonova O. V. *Methodology of Economy teaching : manual / Olha Valentynivna Aksonova.* – K. : KNEU, 2006. – 708 p.
2. Baliahina I. A. *Methodology of Economy teaching : Student's book / I. A. Baliahina, M. A. Bohorod, H. O. Kovalchuk.* – K. : KNEU, 2006. – 341 p.; Yelnykova H. *Management competency / Halyna Yelnykova.* – K. : Ed. , 2005. – 128 p.
3. Zelikovska O. O. *Intercultural competence forming in students of higher educational*

- establishments: thesis: 13.00.04 / Zelikovska Olena Oleksandrivna. – Chernihiv, 2010. – 195 p.*
4. *Kolesnykova T. H. Interdisciplinary coordination as a basis of education optimization of content study / T. H. Kolesnykova / Obrazovanye y nauka v tretem tysiacheletyy : sb. nauch. trudov. – Vyp. 4. / Ed. V. Y. Stepanova. – Barnaul: Alt. hos. un-t, 2002. – pp. 136–138.*
  5. *Ladanov Y. D. Market structure management psychology: leadership formation / Yvan Dmytryevych Ladanov. – M. : UTs “Perspektyva”, 1997. – 288 p.*
  6. *Lushyna T. E. Main requirement to economist's work and its specifics / T. E. Lushyna / Sb. nauch. trudov XII Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. stud., aspyrantov y molodykh uchenykh (h. Tomsk, 3–6 apreliya 2013 h.) / Nats. yssledov. Tomskiy polytekh. un-t. – Tomsk : TPU, 2013. – pp. 488–489.*
  7. *Musiienko-Repska V. I. Preparing students for teaching self-management in the profession : thesis : 13.00.04 / Musiienko-Repska Valentyna Ivanivna. – Odesa, 2000. – 232 p.*
  8. *Pradivliannyi M. H. Formation of professionally oriented foreign language competence of professionals of technical and economic fields by means of modern information technology: thesis: 13.00.04 / Pradivliannyi Mykola Hryhorovych Pradivliannyi. – Vinnytsia, 2006. – 274 p.*

Редакція отримала матеріал 22 вересня 2014 р.